PROF. K. RĖGELIS

VIENUOLIŲ RESPUBLIKA

ATOSO KALNAS

1 9 3 7

PROF. K. RĖGELIS

VIENUOLIŲ RESPUBLIKA
ATOSO KALNAS

1937

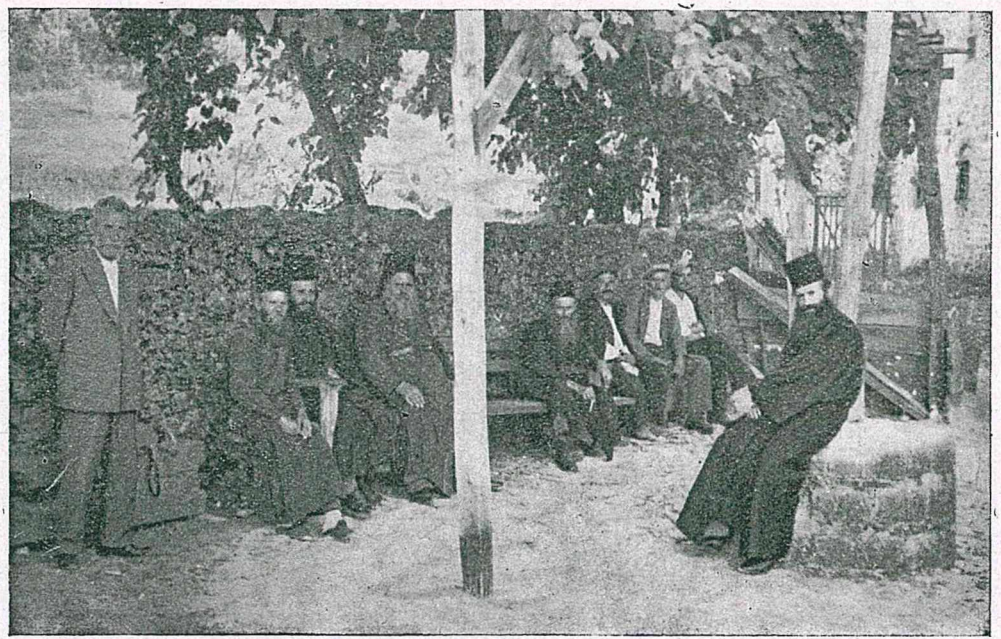

Atoso kalno vienuoliai

1. ĮŽANGA

Graikija yra ne tiktai senovės klasikinės kultūros tėvynė, kuri sudarė pagrindą visai Vakarų Europos kultūrai. Graikijoje ligi šiol dar yra tokių kampelių, kuriuose užsilaikė artimas rytų kraštams viduramžis su savotiška dvasine ir materijaline kultūra. Nereikia užmiršti, kad Graikija, iš kurios yra kilę daugybė rašytojų, poetų, filosofų, menininkų ir architektorių, Romos imperijai sugriuvus, tapo Bizantijos imperijos dalimi. O Bizantija ne tiktai paveldėjo klasicizmą, ji padarė to klasicizmo ir Azijos kultūrų, Persų, Arabų ir kitų, sintezę, iš kurios vėliau išaugo ta savotiška Rytų kultūra, skirtinga nuo Vakarų, kurią mes vadiname bizantine ir kuri yra lyg įvadas į artimųjų Rytų kultūras. Kaip vienas iš charakteringiausių šios kultūros požymių yra stačiatikių tikyba, su savo grynai kontempliatyviniu, mistiniu religiškumu, pasireiškiančiu ypač vienuolynuose, bažnyčiose bei skulptūroje vadinamomis bizantinio stiliaus ikonomis. Gi Vakarų kraštų kultūrose, priešingai yra labai daug aktyvizmo, pasireiškiančio savo individualumu, romėnų teise, gotika, renesansu, skulptūromis papuoštomis bažnyčiomis ir savais vienuolynais, kuriuose vienuoliai gyvena ne tiktai sau, bet ir kitiems. Rytų kultūrą, kurios pėdsakų Lietuvoje mes visur matome ne tiktai išoriniame miestų vaizde (pav. Įgulos Bažnyčia, Kaune), bet ir kasdieniniame gyvenime, mums atnešė Rusija, Bizantijos Imperijos įpėdinė, Vakarų kultūra pas mus atsirado per katalikybę.

Nors Bizantijos Imperiją buvo užkariavę turkai, bet jos savotiška kultūra ilgai sveika išliko, ypač stačiatikių bažnyčiose ir vienuolynuose. Ir tiktai daug vėliau, XIX amžiuje, naujoms valstybėms — Graikijai, Rumunijai,

Serbijai ir Bulgarijai nuo turkų jungo išsilaisvinus, o paskutiniais metais ir pačioje Turkijoje plečiantis vis daugiau Vakarų Europos ir jos kultūros įtakai, pradėjo nykti tai, kas buvo išsilikę iš senosios Bizantijos imperijos.

Graikijos sostinė Atėnai mažai kuo skiriasi nuo kitų Viduržemio jūros miestų. Plintant indiferentizmui vienuolynai krašte vienas po kito užsidaro. Kampelis, kuriame dar užsiliko senoviška Bizantijos kultūra ir Bizantijos imperijos dvasia, yra tat Atoso pusiausalis su savo vienuolynų respublika. Tai yra lyg ir reliktas iš senų laikų, dabar tapęs jau anachronizmu. Mat, dabar žmonės daugiau domisi technika, visas gyvenimas yra sumechanintas ir dvasiniam gyvenimui nebelieka daug laiko.

Atoso pusiausalis, kuris šiuo vardu pavadintas nuo jame esamo aukšto Atoso kalno, dar vadinamas Hagios Oros, t. y. Šventuoju kalnu. Tai yra garsus ir šventas kalnas visiems Rytams ir visam stačiatikių pasauliui.

Vakarų ir Rytų skirtumai, aplankius Atoso kalną, pasidaro mums dar aiškesni ir dar ryškesni.

2. KELIONĖ

Jau seniai, dar būdamas vaiku, girdėjau apie Atoso kalną. Mano tėvas, žymus bizantijologas, man daug pasakodavo apie jį, apie savo kelionę į jį, kur jam buvo tekę dirbti knygynuose ir perrašinėti retus rankraščius. Mano tėvas yra išleidęs kelis veikalus apie Atosą, ir svarbesnių jo vienuolynų vardai man iš mažens jau buvo žinomi. Dėl to tyrinėdamas Graikijos augmeniją, aš jau seniai norėjau pamatyti Atosą, ir tiktai 1936 m. rugpjūčio mėn. man teko aplankyti tą tikrai žavėtiną gamtos ir kultūros atžvilgiu kraštą, vieną iš gražiausių ir įdomiausių iš visų, kuriuos man teko matyti savo kelionėse per Europą.

Kelionei į Atoso vienuolynus reikalingas atskiras Graikijos Užsienių Reikalų Ministerijos sutikimas, kurį aš gavau Atėnuose. Sutikimas raštu buvo praneštas Atose gyvenančiam Graikijos valdžios atstovui, o man išduo-

tas jo nuorašas, dėl to aš turėjau iš pradžios važiuoti tiesiog į Atoso sostinę Karijes ir gauti tenai antrą leidimą. Keliauti į Atosą galima jūra arba sausuma; aš nutariau važiuoti ten jūros keliu ir grįžti atgal iš esamo netoli Atoso pusiausalio miestelio Hierviso. Du kartu savaitėj 18 val. išplaukia iš Salonikų graikiški garlaiviai, kurie sekančią dieną anksti rytą jau priplaukia svarbiausią Atoso pusiausalio uostą. Jau saulei tekant aš stovėjau garlaivio denyje, iš kurio buvo matyti ilgas, tankiais miškais apaugęs kalnuotas pusiausalis, o viename jo gale, dešinėje, balta, aukšta, impozantiška Atoso kalno piramidė. Garlaiviui sustojus greitai buvo nuleisti laiptai, prie kurių žandarmas atėmė iš kiekvieno išeinančio keleivio pasą. Graikų valdžia labai kontroliuoja kiekvieną lankantį pusiausalį keleivį, nes bijo, kad nepasislėptų vienuolynuose nepageidaujami elementai. Keliautojų šįkart buvo neperdaug. Palikę savo pasus žandarmui, sėdom į laivelius ir greitai buvome jau Dafni, kurio kavinėn nuėjome išgerti po turkiškos kavos puodelį. Tik moterys paliko garlaivyje — nes joms įžengti į Atoso teritoriją yra griežtai uždrausta — jos tegali žiūrėti į tą žavingą kraštą tiktai iš garlaivio. Ir ne tiktai moterims tas kraštas yra uždarytas, bet neleidžiama čia įvežti ir moteriškos lyties gyvulių, kaip karvių, avių, ožkų ir t. t. Tačiau paskutiniais laikais jau kaikur nusileista, pav. nebėra draudžiamos katės (prieš karą būdavo tiktai katinai). Be to, man teko matyti ir vištų, kurios prieš karą taipogi buvo čion neįsileidžiamos, o buvo įvežami tiktai gaidžiai.

Dafni mažas miestelis. Be krautuvių, kavinės, restorano ir viešbučio, kurie laikomi vienuolių, yra dar sandėlių, žandarmerija ir dar pora namų. Mes, t. y. aš ir kiti keleiviai, dėl to ir nepasilikome čia ilgiau. Pasisamdėm asilėnus, už kuriuos turėjome sumokėti po 55 drachmas (apie 3,50 lt.) ir išjojome į krašto sostinę — Karijes. Plentų Atoso krašte nėra, o yra tiktai takai, kuriais susisiekiama asilėnais. Tokiu gerai išgrįstu ir brukuotu taku mes turėjome keliauti apie 2 val. 30 min. Takas eina aukštyn tarp amžinai žaliuojančių medžių ir krūmų, kaip lauramedžių, ąžuolų, alyvmedžių, mirtų ir t. t. Kairėje matyti prie jūros kranto betūnąs didžiulis rusiškas vie-

nuolynas Russiko su savo svogūnų pavidalo bokštais. Po 45 min. nuo išvykimo iš Dafni mes pasiekėm stovintį pakely senovišką mūrais apsuptą graikišką vienuolyną — Kseropotamą. Bet mes čia neapsistojome, reikia pirmiau atlikti visi formalumai sostinėje. O kelias eina vis aukštyn, prasideda kaštonų miškai su spygliuočiais. Apie 10 val. mes jau atsiradome ant kalno viršūnės, kuri eina per visą pusiausalį ir yra apaugus tankiais krūmais ir miškais, iš abiejų pusių mėlynuoja jūra. Toliau leidomės Atoso pusiausalio rytų šlaitais, kurie yra daug nuolaidesni už vakarų, kuriuos mes jau perkeliavome. Jie visi apžėlę miškais, krūmynais, sodais, alyvmedžių sodais, tarp kurių išmėtyti vienuolynai, atskiri namai ir bažnyčios. 10,30 val. mes jau ir Karijese — Atoso sostinėje. Tai tipingas nedidelis miestelis, kokių daug yra Graikijoje, su daugybe bažnyčių, nes kiekvienas vienuolynas turi savo čionai filiją, kurioje gyvena jo atstovas ir apsistoja atvažiavę iš vienuolyno vienuoliai. Siaurose gatvelėse yra krautuvės, kavinės ir maži viešbučiai. Be kelių civiliškai apsirengusių žmonių, visi kiti yra vienuoliai. Vienuoliai yra amatininkai, krautuvininkai, pirkliai. Moterų čia visai nėra. Trys broliai, vienuoliai Juozapai yra garsūs Graikijos Bizantijos stiliaus ikonų tapytojai. Tuojau už miestelio stovi milžiniškas su bažnyčiomis ir kupolais rusiškas Šv. Andriejaus skitas. Karijese yra seniausia viso pasaulio bažnyčia. Tai Protaton'o bažnyčia, pastatyta X šimtmetyje, su gražiomis XVI šimtmečio freskomis ir senu gražiu ikonostasu. Nuėję pas Atoso pusiausalio policijos viršininką sužinojome, kad reikia pirma pristatyti fotografijos. Tuoj atsirado vienuolis, kuris mums tokias fotografijas padarė už 10 drach. (60 ct.). Po to vėl nuėjome į policiją. Maloniai buvau čia priimtas, pavaišintas puoduku kavos ir gavau laišką dvasiškajai vienuolynų vyriausybei. Tačiau buvo jau 11 val., ir visi vienuoliai buvo išėję pietauti, grįš jie tiktai 16 val. Dėl to apsistojau kavinėje, kurios antrame aukšte yra ir viešbutis, ir užsisakiau pietus. 16 val. buvau svečias jau dvasiškosios vyriausybės, vadinamosios Šventosios Tarybos. Buvau nuvestas į didelį kambarį. Atėjo stambus, su didele juoda barzda, juodais rūbais ir juoda, į cilinderį panašia skry-

bėle, vienuolis — Atoso vienuolynų pirmininkas arba, jei taip galima pasakyti, prezidentas, ir 4 kiti vienuoliai, sudarantieji tarybą. Buvau pavaišintas uogienėmis, uzu (graikiška degtine) ir kava, pašnekėjom ir pagaliau gavau didelį tokio turinio raštą:

Šventoji Švento Kalno Taryba.

20 Šventiems ir garbingiems Atoso Švento kalno vienuolynams. Šio su antspauda laiško įteikėjas, šveicaras

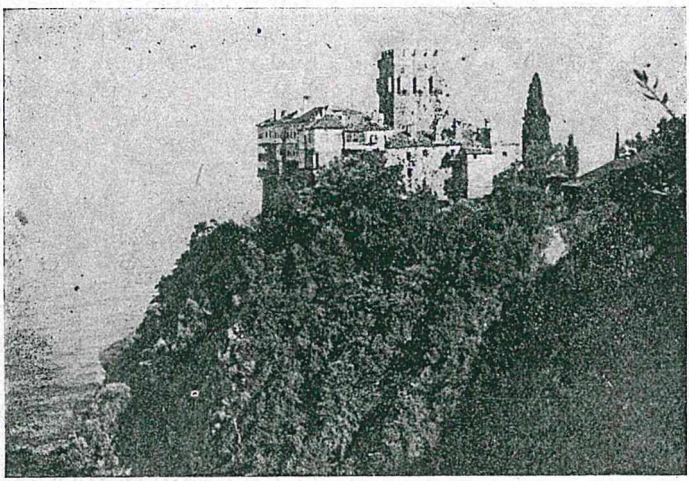

Stavronikitos vienuolynas

Konstantinas Regelis, Lietuvos profesorius, šiltai mums rekomenduotas keliauja norėdamas apžiūrėti mūsų Šventus vienuolynus ir esamas juose įžymybes. Prašome jam teikti visą vaišingumą. Tuo tarpu mes pasiliekame draugiški Kristuje broliai Švento Atoso Kalno Šventosios Tarybos epistatai.

Su tuo raštu, už kurį turėjau sumokėti 100 drach. (6 lt.), įsigijau teisę per visą 20 dienų lankyti ir apsistoti visuose Atoso pusiausalio vienuolynuose. Tuo visos formalybės ir pasibaigė.

Mes dabar priklausėme teokratinei viduramžio respublikai, mes Karijeso miestelyje nutraukėme paskutinius ryšius su Vakarais ir esame dabar Rytuose.

3. GEOGRAFIJA IR ISTORIJA

Į rytus nuo Salonikų miesto Konstantinopolio link yra Chalkidikės pusiausalis, kuris baigiasi kitais trimis į pirštus panašiais pusiausaliais, toli įsikišusiais į Egėjaus jūrą. Iš šių pusiausalių tas, kuris nueina toliausiai į rytus, ir yra Atoso pusiausalis. Jo ilgis apie 50 kilometrų, o plačiausioje savo vietoje jis turi 10 klmtr. pločio. Pusiausalio viduryje eina kalno ketera, vidutiniškai 500 mtr. aukščio, jo rytų šlaitas yra žymiai nuolaidesnis už vakarinį. Ši ketera visa sudaryta iš smiltainių ir šiferų ir savo pietiniame gale baigiasi iki 2000 mtr. aukščio iš kalkių, marmuro sudarytu Atoso kalnu. Pusiausalis yra apdengtas turtinga augmenija. Apačioje yra Viduržemio krūmynai ir amžinai žaliuojančių medžių ir krūmų miškai, o aukščiau — miškai kaštanų, kurių tarpan yra įsimaišę dar kenių. Be to, čia nestinga ir kitų medžių ir krūmų, pav. liepų, ąžuolų, klevų lazdynų ir kt. O dar aukščiau tėra tik kenių miškai. Šiaurės pusiausalio dalyje vyrauja Viduržemio pušų miškai ir amžinai žaliuoją krūmai. Kaštanų čionai jau nebėra.

Nepaprastai turtinga yra Atoso kalno augmenija. Tiesa, dalis miškų jau gerokai iškirsta. Bet miškas labai greitai atauga. Jaunieji miškai ir krūmynai yra labai tankūs. Tatai galime dalinai išaiškinti minkštu ir, palyginti, drėgnu klimatu, nes jūra iš trijų pusių apsupa tą siaurą pusiausalį. Antra vertus, taip yra ir dėlto, kad juose nėra visai ganomi joki gyvuliai. Vienuolynai gyvulininkyste neužsiima, dėl to nėra Atose ne tiktai karvių, bet ir avių ir ožkų, didžiausių miškų naikintojų. Reikia dar pridėti, kad pats kalnas, kurio viršūnė yra jau aukščiau miškų ribos, yra labai turtingas reliktiniais augalais, t. y. tokiais augalais, kurie kitur niekur neauga.

Žmogus apsigyvendamas Atose nemaža padarė savo įtakos augmenijai. Yra alyvmedžių plantacijų, vynuogy-

nų, vaismedžių, citrinos medžių ir riešutmedžių. Ypatingai gerai yra apdirbama vidurinės pusiausalio dalies rytų šlaitas. Tai yra ištisas sodas su daugybe atskirų namų, vienuolynų ir bažnyčių. Jūroje yra daug žuvų. Paukščių čia nedaug, didesnių gyvulių išskyrus lapes ir šakalus nėra, bent aš jų nemačiau. Klimatas yra šiltas, bet niekad neperdaug karštas, jūros vėjai jį vėsina. Be to, čia yra dar puikių reginių, gero vandens. Todėl nenuostabu, kad jau nuo senų laikų pusiausalis žmonių gyvenamas.

Kokia yra Atoso pusiausalio istorija? Jau prieš Kristaus gimimą čia buvo susikūrus visa eilė graikiškų kolonijų. Persų karalius Kserksesas 483 m. iškasė per pusiausalio šiaurės dalį kanalą tam, kad pravežtų juo savo laivyną; šio kanalo žymės dar ir šiandien pastebimos. Pradėjus plėstis krikščionybei, čionai pradėjo apsigyventi vienuoliai. Mes tikrai nežinome, kada atėjo čion pirmieji vienuoliai, bet padavimai sako, kad imperatoriaus Konstantino Didžiojo laikais buvo jau pastatyta Protaton Karijese bažnyčia. Bažnyčios yra buvusios ir tose vietose, kuriose dabar stovi vienuolynai, pav. Ivirone ir Vatopedi. Imperatorius Julijonas Apostata šias bažnyčias sunaikino. Daugybė legendų, kartais dar fantastinių, yra užsilikę apie pirmųjų bažnyčių ir vienuolynų įsikūrimą Atoso pusiausalyje. Tikrų, istorijos patvirtintų žinių mes turime tiktai iš X amžiaus, kuomet 963 m. Šv. Atanazijus, kilęs iš Trapezundo įsteigė didįjį vienuolyną — didžiąją Lavrą. Po to ėmė didžiai kilti dvasininkų gyvenimas Atoso pusiausalyje, arba, kaip jis buvo tada vadinamas, Šventame kalne. Bizantijos imperatorius Konstantinas Monomachas, susikvietęs vienuolynų atstovus, 1045 m. iš naujo sutvarkė Švento Kalno reikalus. Buvo tada susirinkę 20 su viršum vienuolynų atstovų, kurių tarpe pirmenybę turėjo Lavros, Vatopedi ir Ivirono atstovai. Lavroje tuomet buvo 700 su viršum vienuolių. Bet pirmykštis senų reguliaminų paprastumas buvo jau sumažėjęs. Vienuoliai varė didelę prekybą su sostine Konstantinopoliu, jie užsiėmė gyvulininkyste. Vienuolynų igumenai tuomet buvo dideli ponai, kurie atvažiuodavo į sostinę Karijes su didele svita, o pati sostinė buvo pavirtus į gyvą prekybos miestelį. Imperatoriaus įsakymu turėjo būti grąžintas

į vienuolynus pirmykštis paprastumas, bet tatai nepavyko. Tada buvo surastas kompromisas. Kaip ir kituose tais laikais vienuolynų kalnuose, Atoso vienuolynai susijungė į dvasinę sąjungą arba teokratinę respubliką, kurios priešakyje stovi vadinamasis Protos, drauge su taryba (sinakis), t. y. vienuolynų atstovais, tvarkąs visus bendrus reikalus.

Didžiausią savo klestėjimą Atosas pasiekė XII amžiuje, valdant Komnenų imperatoriams, kurie duodavo vienuolynams daugybę privilegijų ir aukų. Blogesni laikai prasidėjo, kuomet Bizantijos imperiją buvo Lotynai užkariavę. Tiesa, popiežius Inekentius III juos saugojo nuo lotynų dvasiškijos, bet Ivirono vienuolynas 1259 buvo frankų išplėštas. 1394 m. Patrijarkas Antanas patvirtino pilną Šventajam Kalnui nepriklausomybę nuo įvairių episkopų. 1430 m. turkai, užkariavę Salonikus, irgi patvirtino duotas vienuolynams privilegijas ir autonomiją. Pusiausalyje apsaugai buvo pastatytas turkų kareivių būrys, o sostinėje apsigyveno turkų valdžios atstovas. Vienuolynai turėjo mokėti turkų valdžiai mokesčius. XVII amžius yra žlugimo ir nelaimių laikas. Įsigalėjo idijoritminė santvarka, kurią vėliau paliesime, ir pairo tvirta ierarchinė tvarka. Vietoje Protos, kuris buvo vienuolynų sąjungos viršininku, atsirado laisvesnė respublikoniška santvarka. Vienuolynai prisidarė labai daug skolų; vienuoliai varė prekybą javais, kaštanais, riešutais, vynu ir degtine; pievose buvo ganomos karvės, vienuolynuose ėmė gyventi daugybė pašalinių žmonių, atsirado čia net ir moterų vienuolių, vadinamoji Kalogreja. Kaikurie vienuolynai visai nusigyvena, jų vienuoliai pradeda išmaldauti. Stačiatikių Lavros vienuolyne tepaliko 5-6 vienuoliai, Russiko vienuolyne bažnyčios ir kiti trobėsiai pradėjo griūti, ir XVIII šimtmečio pradžioje jame bebuvo tiktai 4 vienuoliai. Geresni laikai prasidėjo tiktai tada, kai Valakijos ir Moldavijos hospodarais pasidarė Konstantinopolio graikai - fanarijotai, kurie daug ėmė aukoti vienuolynams. Po to materijalinė Šv. Kalno būklė žymiai pagerėjo. Bet dvasiniu atžvilgiu XVIII amžius tai buvo didžiausias vienuolynų nusmukimo amžius. XIX šimtmečio pradžioje vienuolynai dalyvavo Graikijos nepri-

Vatopedi vienuolynas

klausomybės kare. Graikai, užėmę 1912 m. Balkanų karu Atoso pusiausalį, paliko jam seną autonominę santvarką. Tiktai vietoje Turkijos valdžios atstovo ir turkų žandaro Karijeso miestelyje įsikūrė Graikijos valdžios atstovas ir Graikijos žandarai. Šv. Kalnas pavirto autonomine, priklausoma nuo užsienių reikalų ministerijos, Graikijos dalim. Bet materijalinė vienuolynų būklė po Didžiojo karo žymiai pablogėjo. Didžiojo karo metu sąjungininkų kariuomenės stovėjo Atoso pusiausalyje, tuo laiku buvo pasiųsta ir specijali mokslininkų ekspedicija vienuolynams tyrinėti.

4. VIENUOLYNŲ SUTVARKYMAS

Kiek Atoso pusiausalyje dabar yra vienuolių, sunku pasakyti, nes ne visi jie gyvena vienuolynuose. Daugelis jų gyvena skyrium. Prieš Didįjį karą jų buvo apie 7000-8000, kurių didesnė dalis buvo slavai, t. y. rusai, bulgarai ir serbai. Ankstyvesniais laikais jų buvo 40000-50000 . Dabar jų yra žymiai mažiau, galbūt, apie net perpus mažiau. Be 20 vienuolynų, kuriuos aprašysiu vėliau, yra dar ir skitų ir kelijų. Skitas — tai vienuolių kaimas, kurio vienuolių gyvenami namai vadinasi kalyviai ir koncentruojasi aplink bažnyčias. Vienuoliai čia užsiima žemės ūkiu, daržininkyste arba labai dažnai dar amatais, pav. medžio drožiniais. Kai kurių kitų vienuolynų vienuoliai verčiasi vaistų gaminimu. Iš įvairių, maloniai kvepiančių augalų jie daro esencijas ir aliejus ir pardavinėja juos paskui maldininkams. Skitas priklauso tam tikram vienuolynui ir moka jam nuomą. Kaikuriems skitams perėjus į kitas rankas, ypač rusų, šie jų vietoje pastatė didelius vienuolynus, pav. Šv. Andriejaus ir Šv. Elijo. Skitai, kurie kartais yra didesni už visą eilę kitų vienuolynų, yra apsupti sodais, miškais, lazdynų krūmynais, alyvmedžių plantacijomis. Yra, be to, atskirų vienuolių - atsiskyrėlių namelių, bet sunku juos surasti. Kelija yra dar mažesni vienetai. 2—3—4 vienuoliai išnuomoja iš vienuolyno sklypelį su namais, neretai dar su bažnyčia arba koplyčia, ir sau ramiai gyvena, išsirinkę iš savo

tarpo vyriausią, vadinamąjį geron. Jie ūkininkauja, turi daržus, alyvmedžių plantacijas, vynuogynus ir gali rečiau lankyti bažnyčią. Jie tokiu būdu yra laisvesni už gyvenančius vienuolyne vienuolius. Tat yra lyg ir ūkininkai, tik be šeimos, tai ūkininkai vienuoliai, nešioją vienuolių drabužius.

Visų vienuolynų centralinė valdyba gyvena Karijeso miestelyje. Į ją kiekvienas vienuolynas siunčia savo atstovą su pavaduotoju. Keturi iš jų vadinamieji epistatai kasmet yra renkami į prezidijumą vieniems metams. Šita tvarka įvesta 1783 m. konstitucija, kuri lig šiol dar tebeveikia. Tai yra lyg ir vienuolynų sąjunga, primenanti senovės Graikijos miestus, kurie darydavo taipogi sąjungas aplink šventyklą. Atoso kalne šita šventykla yra Karijeso miestelio Protaton bažnyčia. Vienuolynai pagal savo vidujį sutvarkymą galima padalinti į dvi grupes: Kenobitinis arba bendrabutiškasis vienuolynas ir Idijoritminis arba individualusis. Kenobitinis atatinka mūsų paprastą vienuolyną. Vienuoliai gyvena kaip komunoje, savo turto neturi, valgo drauge vienoje valgomoje salėje, vadinamoje trapezoje. Vienuolynai jiems duoda viską: ir valgį, ir drabužius, ir kambarį. Vienuolynui vadovauja igumenas, vadinamasis viršininkas, kuris naudojasi beveik diktatoriaus teisėmis ir kurio visi vienuoliai turi klausyti. Vienuolyno rėžimas yra griežtas, mėsos visiškai nevalgo, žuvys tevalgomos ir ne pasninko laikais.

Kitos rūšies vienuolynai yra idijoritminiai arba individualiniai. Jau nuo XIV šimtmečio individualistiniai, demokratiški graikai pradėjo protestuoti prieš griežtą vienuolynų rėžimą, jiems primenantį absoliutinę monarchiją. Idijoritminis vienuolynas yra lyg ir reakcija prieš sunkų gyvenimą vienuolyne, reakcija respublikinės rūšies, nes ir valstybiniame gyvenime respublika visados būna kaip reakcija prieš absoliutinę monarchiją. Idijoritminiame vienuolyne kiekvienas vienuolis gauna iš vienuolyno produktus natūra: malkom, sūdyta žuvim, daržovėm, vynu, alyvmedžių aliejum. Be to, kaip algą gauna 4000 — 5000 drachmų (t. apie 300 lt.) per metus už savo pareigas. Jis turi savo virtuvę ir gali gaminti valgį kaip nori. Už pinigus jis gali sau nusipirkti ir mėsos, žinoma, kuomet

nėra pasninko. Jis gali turėti ir turtą. Aišku, kad idijoritminiame vienuolyne vienuoliai materijališkai gyvena geriau kaip kenobitiniame, bet pastarasis daugiau atatinka mintį, kuria vadovavosi vienuolynų steigėjai pirmaisiais krikščionybės šimtmečiais. Idijoritminio vienuolyno vienuoliai daug daugiau turi laisvės ir susitinka su kitais savo vienuolyno vienuoliais tiktai pamaldų metu. Kitomis valandomis jis atlieka savo vienuolyno jam uždėtas pareigas ir yra visiškai laisvas. Turėdamas iš namų šiek tiek turto gali gana gerai įsikurti. Man teko, pav., būti pas vieną Vatopedi vienuolyno vienuolį, turintį kažkokias bažnytines pareigas. Jo butas gražus, iš keturių švarių kambarių, minkšti baldai, kanarėlė, laikrodis prie sienos, linolejumas, fotografijos aparatas, virtuvė ir berniukas — tarnas ir kt. Ant balkono jis pastatė staliuką su užkandžiais ir grafinu užo, vadinamosios degtinės. Tat buvo visiškai pasaulinis butas. O kitas vienuolis, mažesnės inteligencijos ir neturtingas, pas kurį buvau užėjęs, gyveno labai nekokiam bute. Jis turėjo tik vieną kambarį, ir tą patį visai neįrengtą, viename kampe tesimatė be jokios tvarkos sumesta krūva daržovių ir kitų iš vienuolyno vadovybės gautųjų maisto produktų.

Kur ta lygybė vienuolių gyvenime?

Idijoritmiškai sutvarkyti šitie vienuolynai: Didžioji Lavra, Vatopedi, Ivironas, Pantrokratoras, Kseropotamas, Dochiaras, Filoten, Stavronikita. Visuose kituose vienuolynuose yra kenobitinė tvarka.

Kiekvienas vienuolynas turi Atoso pusiausalyje savo griežtai aprėžtą žemės plotą. Vieni vienuolynai turi didesnį, o kiti mažesnį. Apsilankęs Karakalos vienuolyne mačiau visas jo patalpas pilnas riešutų, jų buvo surinkta miške 20000 su viršum klgr., ir vienuoliai laukė jiem pirklių iš Salonikų ir iš Atėnų. Russiko vienuolynas turi pajamas iš miškų medžiagos, daržovių, vaisių, vynų, alyvos, ką visi vienuoliai augina savo soduose. Be to, jie verčiasi miškų medžiagomis. Pagaliau jie gauna aukų iš maldininkų ir iš turistų.

Prieš Didįjį karą daugumas vienuolynų materijališkai buvo labai gerai aprūpinti, nes tiek seniau Bizantijos

imperatoriai, tiek vėliau Valakijos ir Moldavijos hospodarai, Rusijos imperatoriai, Serbijos karaliai ir privatūs asmenys daug aukodavo vienuolynams. Jie turėjo didelius dvarus Rusijoje, Rumunijoje, Kaukaze. Be to, jie turėjo namų Petrapilyje, Konstantinopolyje, Odesoje, Maskvoje, Salonikuos ir indėlių įvairiuose bankuose. Be šio turto jie turėjo daugybę mažesnių dvarų ir palivarkų dabartinėje Graikijoje, pav. Makedonijoje, vadinamojoj metochijoj. Didelės pinigų sumos eidavo iš Rusijos, ypač iš maldininkų. Tokiu būdu vienuolynai turėjo didelius turtus žemėmis, brangenybėmis ir pinigais. Po Didžiojo karo vienuolynų materijalinė padėtis žymiai pablogėjo. Konfiskuota esamas Rusijoje turtas ir dvarai Rumunijoje. Valiutas nuvertinus sumažėjo esamieji kaikuriose valstybėse kapitalai. Metochijos graikų valdžia nusavino žemių plotus dėl to, kad turėtų kur įkurdinti pabėgėlius iš Mažosios Azijos. Tiesa, už juos bus mokamos kompensacijos, bet vienuolynai nėra gavę dar tų pajamų — nei pinigais nei produktais, kuriais lig šiol galėjo naudotis. Pagaliau dabar nebegaunama pajamų iš rusų maldininkų, taip pat aukų ir subsidijų iš rusų turtuolių ir carų. Ypač blogai yra su rusų vienuolynais, kurie dabar jokių pragyvenimo šaltinių neturi, išskyrus gaunamas pajamas iš esamos Atoso pusiausaly jų žemės ir iš kaikurių namų Konstantinopoly.

TAUTINĖ KOVA

Atoso pusiausalyje gyvenantieji vienuoliai priklauso įvairioms tautoms: yra graikų, rusų, bulgarų, serbų ir rumunų. Pirmieji vienuoliai, be abejonės, buvo graikai, bet greitai čia pradėjo įsikurti ir kitų tautų vienuoliai, ir taip prasidėjo atskirų tautų rivalizacija. Be abejonės, graikai per paskutinius šimtmečius žymiai progresavo. Ivironas X šimtmečio pradžioje buvo gruzinų, vadinamųjų iberų įsteigtas, tat buvo jų tautinis vienuolynas, ir tiktai palengva čionai pradėjo vis daugiau įsikurti graikų, kurie po truputį gruzinus visiškai išstūmė. Filoten, Ksenofonas, Hagios Pavlos kadaise buvo bul-

garų vienuolynai, o dabar jie yra grynai graikų. Russiko, kadaise tebuvęs tiktai graikų, nes šie, pasinaudoję jo gyventojų rusų smukimu, buvo ilgam jį užėmę, o dabar jis yra vėl rusų. Bulgarų tėra tiktai Zografo vienuolynas, o serbų Chilandaras. Russiko, jau kaip sakiau, dabar yra vien tik rusų. Be to, rusams priklauso Šv. Andriejaus ir Šv. Elijo skitai. Bet daug rusų galima rasti ir kitose įvairiose kelijose. Yra, bet nedaug, ir rumunų viename skite. Nesenai vyko aštriausia kova tarp graikų ir rusų. Pastarieji, rusų valdžios visaip remiami, ypač pinigais, metodiškai pradėjo XIX šimtmetyje dideliais būriais užplūsti Šventąjį kalną. Jie pastatė milžinišką Russiko Panteleimono vienuolyną ir Šv. Andriejaus ir Šv. Elijo skitus. Be to, daug jų vienuolių įsikūrė mažesniuose skituose ir kelijose. Tokiu būdu prieš Didįjį karą Atoso pusiausalyje daugiau buvo rusų vienuolių nei graikų, pav., 1902 metais iš 7522 vienuolių 3207 buvo graikai, 3615 rusų, 340 bulgarų, 288 rumunai, 53 gruzinai ir 18 serbų. Ir ne tiktai rusų vienuolių skaičius padidėjo, bet rusų valdžios globoj atsirado ir kaikurie graikų arba kitų tautų vienuolynai, pav. dideli Vatopedi ir Zografų vienuolynai. Po Didžiojo karo tautinė kova nuėjo kita kryptimi. Jau pirmaisiais vienuolynų gyvenimo šimtmečiais graikai, kaip jau buvo sakyta, po truputį išstūmė iš visos eilės vienuolynų kitų tautų vienuolius, XIX šimtmetyje slavai, ypač rusai, vėl pradėjo užplūsti Atoso vienuolynus, o dabar vėl prasidėjo graikų reakcija. Graikai, remiami valdžios ir naudodamiesi tuo, kad Rusijoje įsikūrė bolševizmas, deda visas pastangas, kad užimtų rusų gyvenamus vienuolynus. Aišku, kad naujų rusų vienuolių iš Rusijos dabar atvažiuoti negali. Bet jų galėtų atvykti iš gausių emigrantų, iš Lenkijos ir kt. Tačiau graikų valdžia neduoda jiems leidimo čia įsikurti ir dėl to rusų vienuolių skaičius vis mažėja ir mažėja. Panteleimono (Russiko) vienuolyne buvo prieš karą 1200 - 1500 vienuolių, dabar jų yra tik apie 300 - 350, Šv. Andriejaus skite buvo 600, o dabar tik apie 80 - 90 ir t. t. Ateina laikas, kada rusų vienuoliams išmirus, visus vienuolynus paims į savo rankas graikai. Kaip sumažėjo rusų vienuolių skaičius ir mažesniuose ski-

tuose ir kelijose, matyti iš sekančio pavyzdžio. Nedidelė kelija, esanti netoli Karakalo vienuolyno ir prieš karą turėjusi 30 vienuolių, dabar tiktai penkis teturi. Graikų valdžia nebeduoda leidimo įsikurti ir bulgarams. Zografų vienuolynuose. Kituose vienuolynuose man teko matyti vienuolių ir senų ir jaunų, o rusų vienuolynuose temačiau tiktai senus žmones.

VAIZDAS

Kaip jie atrodo? Nežiūrint į gana didelį jų skaičių ir įvairumą, visi jie pastatyti pagal tam tikrą vieną planą. Užtenka pamatyti vieną vienuolyną, kad jau galima būtų kalbėti apie jų daugumą. Paprastai jie skiriasi tiktai apsupančia juos gamta, savo didumu, amžium. Kiekvienas vienuolynas yra apsuptas didelių mūrų, su padarytais juose vartais. Šie vartai saulei nusileidus yra uždaromi, ir tuomet į vienuolyną jau nebepakliūsi, nes nakties metu čia įeiti visiškai negalima. Už vienuolyno sienų stovi ūkio namai, tvartai, darbininkų namai, dirbtuvės ir t. t. Storos vienuolyno sienos slepia vienuolių celes, svečiams kambarius, ir t. t. Vidury aplink eina galerėja, o iš vidaus, kur jau apsauga nuo plėšikų nėra reikalinga, padaryta daugybė balkonų, ypač aukštesnių vienuolių kambarių beveik kiekvienas turi tokius balkonus. Vienuolynas turi ir aukštą bokštą, nesenai tarnavusį sargybos tikslams, o dabar pavirtusį dažniausiai į biblijoteką. Vienuolyno viduj yra didelis kiemas, su pastatyta vidury bizantijos stiliaus bažnyčia, vadinamąja katolikonu. Mūrinis plytų arba laukinių akmenų pastatas, susidedąs iš kelių skyrių, dažnai dar su koplytėlėmis. Jo grindys mozaikinės, spalvoto marmuro. Sienos nutapytos paveikslais. Iš medžio išdrožtas ikonostasas (kartais būna jis ir marmurinis) atskiria didžiausią bažnyčios dalį nuo švenčiausios vietos, kurioje padarytas altorius. Šis ikonostasas, išskyrus tik beveik visus rusų vienuolynus, būna labai senoviškas ir meno atžvilgiu labai vertingas. Bažnyčioje yra daugybė ikonų, kiekvienas vienuolynas turi vieną arba daugiau stebuklingų šventųjų

arba Šv. Panelės (graikų kalba Panagia) ikonų. Greta katolikono yra trapeza arba valgomoji salė, kurion vienuoliai susirenka dukart per dieną valgyti. Idijoritminiuose vienuolynuose, kur vienuoliai valgo kiekvienas atskirai, trapezos nėra, bet kaikuriuose ir tokiuose vienuolynuose, pav. Vatopedi, Lavroj ir kitur, yra ir trapeza, tiesa, jau nebenaudojama. Mat, ji čia pasilikus iš senesnių laikų, kuomet vienuolynai buvo dar kenobitiniai. Trapezoje yra ilgi stalai ir suolai. Senesniuose vienuolynuose stalai yra iš marmuro. Sienos papuoštos paveikslais - freskomis. Viename trapezos gale prie atskiro stalo valgo igumenas. Valgymo metu sakykloj vienuolis skaito balsiai Šventą Raštą. Greta bažnyčios yra vadinamoji fijala, t. y. šulinys, apdengtas ant stulpų atsirėmusiu stogu. Kiekvieno mėnesio pirmąją dieną čia šventinamas vanduo. Be katolikono dideliuose vienuolynuose yra dar ir kitų bažnyčių, pav. Vatopedi vienuolyne jų yra 4 ar 5. Kaikurių vienuolynų vardai jau tokie seni, kad dažnai net negalima jų išaiškinti, pav. Chilandaras, Vatopedi ir kiti, apie kuriuos yra susidariusi visa eilė padavimų.

Dideli vienuolynai primena didelį, gerai pastatytą dvaro ūkį su darbininkais, dirbtuvėmis, daržais, sodais, prieplauka, arklidėmis, ir t. t., kur kiekvienai ūkio šakai vadovauja vienuolis. Kaikurie vienuolynai turi savo ir gydytojus. Pav., Vatopedi vienuolynas laiko už pinigus nevienuolį gydytoją. Lavroje yra net du gydytojai, bet jau vienuoliai: vienas chirurgas, o kitas vidaus ligų specijalistas (graikų kalba - patologas).

MENO IR MOKSLO TURTAI

Atoso vienuolynai labai turtingi meno dalykais. Daugiausia, žinoma, juose rasim tapybos, nes skulptūros menas stačiatikių vienuolynuose, išskyrus drožybą ikonostase, yra uždraustas. Labai senų paveikslų išskyrus tik Vatopedi vienuolyno mozaikas, Atoso vienuolynuose nėra. Mat, freskos, kurios ilgainiui išbluko, buvo vėliau, ypač XVII šimtmetyje, iš naujo perpieštos. Tačiau dar ir dabar bažnyčios ir kiti triobesiai (ypač trapezose) nestin-

ga įvairių įdomių freskų. Meno žinovai randa sienų paveikslus esant dviejų mokyklų: makedoninės ir kretinės. Pastaroji daugiausiai įtakos yra padariusi ikonų tapybai. Be to, Atoso vienuolynuose randama daugybę senų, ypač Šventosios Panelės, ikonų, medyje išdrožtų ikonostesų ir sidabrinių ir auksinių dalykų. O ir pati vienuolynų ir jų bažnyčių architektūra yra senovinė — bizantinė. Ir Bizantijos meno tyrinėtojas negali apsieiti netyrinėjęs Atoso meno pavyzdžių. Dėl to visi veikalai apie Bizantijos meną plačiai mini ir Atoso vienuolynus. Didžiojo karo laikais prancūzų bizantininkas Millet net padarė ekspediciją į Atosą, nufotografavo visus svarbesnius paveikslus ir išleido juos dideliu veikalu — Les peintures de l'Athos.

Turtingi Atoso vienuolynai knygomis ir rankraščiais. Tiesa, daug jų žuvo dėl blogos priežiūros, tačiau dar daug ir išliko. Mokslininkai būriais iš visų kraštų lankydavo ir dabar dar lanko Šventąjį kalną, tyrinėdami jo turtingas biblijotekas. Ypač turtingi yra vienuolynų archyvai, kuriuose galima rasti daugybę vertingų Rytų kraštų istorijai ir kultūrai dokumentų - chrisovulų. Galima sakyti, kad rusų vienuolis Barskis, aplankęs 1726 ir 1744 metais Atosą, bus pirmasis, kuris atkreipė dėmesį į turtingus istorijos atžvilgiu vienuolynų knygynus. Antroje XVIII šimtmečio pusėje prancūzas Villoison tyrinėjo Šventojo kalno knygynus ir archyvus. XIX šimtmetyje Europoje buvo skleidžiami gandai, kad esą daug vertingų rankraščių yra žuvę Graikijos nepriklausomybės karo metais. Vokiečiai Grisebach Zachariae von Lingenthal, Fallmerayer, anglas Curzon ir kiti tyrinėjo ir aprašinėjo vienuolynų knygynus ir archyvus. Esant vienuoliam tamsiem, daug rankraščių tuomet buvo parduota Vakarų Europai. Vienuolynų aktus yra tyrinėję rusas Grigorovič (aplankęs Atosą 1844 m., ir episkopas Porfirius Uspenskis, parašęs Švento kalno istoriją ir padaręs vieną aktų katalogą. Sevastjenovas, aplankęs 1851 ir 1857 m. Atosą, daugybę tų aktų nufotografavo. Esant vienuoliams nekultūringiem ir tamsiem, nelengva buvo gauti sutikimas archyvuose dirbti. Todėl mokslininkai turėjo gudrauti, norėdami įsigyti vienuolių pasitikėjimą.

Mano tėvui, išgyvenusiam pusę metų Atoso vienuolynuose, ir buvo pasisekę įsigyti tokį vienuolių pasitikėjimą. Tokiu būdu jam pavyko prieiti prie tų rankraščių, kurių ligi tol niekas nebuvo ir matyte matęs. Pirmą pilną rankraščių katalogą išleido Atėnų mokslininkas Lambros, o rankraščių rinkinį „Actes de l'Athos" išleido mano tėvas W. Regel, Petrapilio Mokslo Akademijai padedant. Rankraščiai yra graikų ir slavų kalbomis. Man bebūnant Atose teko sutikti vieną mokslininką — vokietį, studijavusį graikiškus rankraščius, ir serbą, besidomėjusį sena bažnytine slavų rašyba.

Man teko aplankyti visa eilė Šventojo kalno biblijotekų, ir turiu prisipažinti, susidarė man įspūdis, kad juose knygų ir rankraščių kolekcija yra sudaryta pripuolamai, nesistematingai. Vienuolis, įstodamas vienuolynan, paprastai parduoda jam savo ir knygas, taip pat knygos yra jam aukojamos iš šalies. Taip tai susidaro biblijoteka, bet ja mažai kas domisi. Knygas mažai kas čia skaito. Knygynas čia yra tik tam, kad būtų knygynas, kad vienas vienuolis, skiriamas jam prižiūrėti, turėtų darbo, o ne tam, kad yra reikalingos knygos skaityti. Stačiatikių vienuoliai — ne mokslininkai, jie mokslu nesidomi, knygų ir rankraščių nestudijuoja. Viename vienuolyne teko matyti knygų senovine rusų kalba iš medicinos ir gamtos mokslų srities, matyt, kadaise koks vienuolis tas knygas bus vienuolynui padovanojęs. Kaikurių vienuolynų biblijotekos daro labai gerą įspūdį, pav. Vatopedi vienuolyne knygos ir rankraščiai yra gerai įrišta, ir pats knygynas įkurtas geroje patalpoje. Kituose vienuolynuose knygynų vaizdas labai liūdnas. O kiek rankraščių ir knygų yra žuvę dėl blogos jų priežiūros ir dėl vienuolių tamsumo! Bet apie tai nekalbėsime.

VIENUOLIŲ DVASINIS BŪDAS

Stačiatikių bažnyčia nežino vienuolių ordenų, nes visi stačiatikių vienuolynai sutvarkyti pagal vieną, Šv. Bazilijo reguliaminą. Vienuoliai nešioja ilgus juodus drabužius ir cilindrines skrybėles, barzdų neskuta ir plaukų ne-

kerpa. Plaukus nešioja susuktus į kuodus. Tuo stačiatikių vienuolynai skiriasi nuo katalikiškų, kur nuošimtis vienuolių - inteligentų yra daug didesnis. Yra čia visa eilė vienuolių kategorijų: pačioj pradžioj vadinamasis monachas, paskui hieromanachas ir t. t. Kaikuriem vienuoliam tenka išgyventi vienuolyne po 30-40 metų, nes jie įstoja į jį dar būdami visiškai jauni. Gabesni jauni vienuoliai siunčiami mokytis į Karijeso miestelyje esančią vienuolių mokyklą. Kito mokslo jie nežino, išskyrus, žinoma, tokius , kurie įstojo vienuolynan jau išėję tam tikrą pasaulinį mokslą.

Daugumas esančių Atoso vienuolynuose vienuolių yra kilę iš neinteligentiškų luomų, tai kaimiečiai iš Graikijos, Turkijos, iš Rusijos ir kitų įvairių Balkanų valstybių. Tik vienas kitas tėra inteligentas. Bet šių tiek maža, kad jie visiškai paskęsta neinteligentų tarpe ir pragyvena čia nesuvaidinę jokio vaidmens vienuolyno gyvenime. Vienuoliai nesistengia įsigyti daugiau mokslo, nes jis vienuolynuose yra antros eilės dalykas. Tai yra charakteringa ir kitiem Rytų kraštų vienuolynam. Mat, svarbiausias vienuolio gyvenimo uždavinys yra gyventi angelišką gyvenimą, kad paskui po mirties galima būtų regėti Dievą. Tai galima pasiekti tiktai vienuolišku kuklumu. Gi mokslas žmogų išpaikina. Vienuoliai Atoso vienuolynuose tik meldžiasi, valgo, miega ir atlieka pavestas jiems vienuolyno pareigas bažnyčioj, biblijotekoj, darže ir kt., kur jie būna dažniausiai prižiūrėtojais. Pačius sunkiausius darbus atlieka darbininkai — kaimiečiai, atvykę iš Graikijos ir iš kitur. Kad ir didžiai vertingi mokslo turtai yra sukrauti biblijotekose, tačiau retas vienuolis jais naudojasi.

Mokslininkų vienuolių ir būdavo ir yra labai nedaug, ir tai, kas padaryta moksliško Atoso vienuolynuose, beveik viską padarė vieni kitų kraštų mokslininkai. Tuo atžvilgiu čia priešingai vyksta katalikų vienuolynams. Mat, stačiatikių vienuolynuose vienuoliai mokslais nesidomi, nors jie neturi ir kitų darbų, sakysim, tokių, kokių turi vienuoliai katalikai. Stačiatikių vienuoliai nei mokyklų laiko, nei dirba ligoninėse nei kur kitur. Stačiatikių vienuolių uždavinys yra gry-

nai religinis gyvenimas. Siela turinti būti laisva nuo visų pasaulio minčių, kad galėtų ji visa susitelkti Dievopi. Visoki darbai priklauso pasauliui, o ne Dievui. O atsitolinti nuo viso pasaulietiško, gyventi tiktai Dievui -- tai yra vienuolių idealas. Man iš tikrųjų teko matyti tokių vienuolių, kurie kaip man atrodo, visai atatinka tą idealą: visuomet jie malonūs, viskuo patenkinti, kuklūs. Mat, šie įstojo vienuolynan turėdami nuoširdų patraukimą vienuolių gyvenimui. Bet yra ir daug tokių, kurie, atrodo, yra pakliuvę vienuolynan visai pripuolamai, dėl išrokavimo: dirbti nedaug čia reikia, duoda valgyti, yra butas, drabužiai, vadinas žmogus viskuo aprūpintas. Teko matyti ir tokių vienuolių, kurie visiškai neatatinka vienuolyno gyvenimui: pasaulietiški, pinigus mėgsta, nepatenkinti gyvenimu, kolioja vienuolyno vadovybę ir t. t.

Ankstį rytą, dar apie 2 val., vienuolyno kieme girdėti bildesys tai, vienuolis plaktuku muša į ypatingos formos lentą, šaukdamas vienuolius į pirmąsias pamaldas, kurios trunka iki 4-5 v. Rytą atsikėlęs keliauninkas tuoj gauna turkiškos kavos puoduką. 10 - 11 val. būna pietūs: kenobitiniame vienuolyne bendroje trapezoje, o idijoritminiame kiekvienas valgo atskirai. Po to visi eina miegoti. 4 val. vėl skamba plaktukas — prasideda antros pamaldos, kurios trunka iki 6 val., po to duodama vakarienė.

Keliauninką, kuris atvyksta vienuolynan, prie vartų sutinka vienuolis, kuris yra lyg ir šveicorius ir tikrina, ar turi leidimą aplankyti vienuolyną. Didesniuose idijoritminiuose vienuolynuose (pav. Vatopedi, Iviron, Didžiojoj Lavroj) toks vienuolis turi krautuvėlę, kurioje parduodamos medyje išdrožtos ikonos ir kiti išdirbiniai, taip pat konservai, konservuotas pienas ir kiti reikalingi vienuolynų darbininkams ir turistams daiktai. Uždirbti krautuvėlėje pinigai eina vienuolio naudai.

Dabar reikia surasti archontarijus'ą, t. y. vienuolį, kuris rūpinas svečiais. Kartais šitas vienuolis, be graikų kalbos, šiek tiek moka ir kitų kalbų — vokiečių (pav. Chilandare) arba prancūzų (pav. Ivirone). Archontarijus paima iš keliauninko leidimą, ir duoda jam kambarį su

viena arba daugiau lovų. Po to tuojau svečias yra vaišinamas turkiška kava, o kaikuriuose vienuolynuose dar ir lukumi arba uogainėmis ir uzo. Valgyt duodama arba svečių kambaryje arba (didesniuose vienuolynuose) specijaliame valgomajame kambaryje, paskutiniu atsitikimu visi svečiai valgo kartu. Svečiams patarnauti didesni vienuolynai turi specijalų tarną — virėją. Miegamieji kambariai paprasti — su lova arba divanu. Švara būna įvairi: kaikuriuose vienuolynuose dėl blakių gausumo aš negalėjau net akių užmerkti, o kitur buvo labai gerai — paprasta, kuklu, švaru. Prieš einant į bažnyčią, apie 4 val., vėl duodama turkiška kava.

Aš pakliuvau į Atosą pasninko laiku, ir tik — Vatopedi vienuolyne jis jau buvo praėjęs, nes jis gyvena jau pagal naują kalendorių. Visi kiti vienuolynai tepripažįsta tiktai senus kalendorius, dėl to jie mano buvimo metu dar pasninkavo. Taigi ir man buvo duodamas pasninko valgis: daržovių sriuba, virtos vandeny daržovės, pamidorai, salotai, vaisiai — figos, riešutai. Viskas be sviesto ir jokių riebalų. Rusų vienuolyne pietums teko gauti rusiškų barščių ir ryžių su pamidorais, bet irgi be riebalų. Tačiau tai man atrodė jau puikūs pietūs. Visuose vienuolynuose buvo duodamas geras raudonas vynas. Pasninkui praėjus tuoj gavau žuvies, bet kitos mėsos per visą 12 mano buvimo Atose dienų gavau tiktai vieną kartą, Vatopedi vienuolyne, kuomet pakvietė pietauti mane vienuolis Polikarpas, kuriam pavesta rūpintis sodais ir daržais ir kuris dėl tos priežasties gyvena už vienuolyno, atskirame name. Jis pavaišino mane vištiena. Bet tai buvo jau išimtis. Svečiai priimami vienuolių įvairiai. Kaikurių vienuolynų vienuoliai labai vaišingi, pav. Vatopedi, Karakalos, Zografos, Chiladaro, Esfigmeno ir kt. Tačiau kituose vienuolynuose priėmimas būna gana oficijališkas. Už priėmimą yra paprotis aukoti tam tikrą sumą pinigų bažnyčiai. Asilėnas iki sekančio vienuolyno duodamas veltui.

5. ATSKIRŲ VIENUOLYNŲ APRAŠYMAS

Pereisim dabar prie atskirų vienuolynų.

Greta Karijeso miestelio yra Kutlumušo vienuolynas, pastatytas XII šimtmetyje imperatoriaus Aleksiejaus Komnino. Jis ne vieną kartą jau buvo sunaikintas, bet Valachijos hospodarų vėl vis buvo atstatomas. Vienuolynas apsuptas dideliu aukštu mūru, viduryje yra Šv. Persimainymo bažnyčia su senu mediniu ikonostasu. Vienuolyne yra apie 50 - 55 vienuolių. Aš aplankiau šį vienuolyną išvakarėse didelės šventės, todėl daug jame buvo svečių ir maldininkų. Tas vienuolynas turi prie jūros gerą prieplauką, pasiekiamą per 30 min.

Kitoje miestelio pusėje yra didelis rusų gyvenamas Šv. Andriejaus skitas, kuris yra žymiai didesnis už Kutlumušo vienuolyną. Jis yra moderniškas, turi labai gražią, naują, didelę bažnyčią, kurioje man teko būti didelėse šventėse pamaldų metu, ir daugybę kitų mažesnių bažnyčių. Skitas turi dabar apie 80-90 vienuolių, bet prieš Didįjį karą turėjo kelis šimtus.

Užu per 2 val. 30 min. nueinamo kelio nuo Karijeso stovi ant jūros kranto didelis Vatopedi vienuolynas Tai yra vienas iš didžiausių, garsiausių ir seniausių Šventojo kalno vienuolynų, turįs dabar apie 100 vienuolių, daugybę kelijų ir kelius skitus. Aplink vienuolyną auga miškai, sodai ir vynuogynai. Jis taip pat turi gerą prieplauką. Jūros bangos beveik siekia vienuolyno sienas. Vienuolynas pastatytas X šimtmetyje; savo laiku jis buvo gausiai šelpiamas aukomis Bizantijos imperatoriaus, Valachijos ir Moldavijos hospodarų, Rusijos carų. Prieš Didįjį karą jis buvo labai turtingas, net ir dabar dar daro turtingo įspūdį. Didžiausia vienuolyno bažnyčia yra Šv. Apreiškimo, pastatyta XI šimtmetyje bizantijos bazilijos su kupolais stiliumi. Yra dar Šv. Dimitrijaus ir Mikalojaus koplyčios, labai gražus ikonostasas, daugybė įvairių freskų, ikonų (pav. Šv. Petro ir Šv. Povilo ir kt.) ir labai senų mozaikų. Bažnyčia labai turtinga brangenybėmis ir relikvijomis. Man, pav., buvo parodyta Šv. Panelės juostos dalis, Šv. kryžiaus gaba-

las ir kaulai daugybės šventųjų, kurių vardų jau nebeatmenu. Viskas įrengta sidabre.

Labai turtingas vienuolyno knygynas, kuriame yra 8000 su viršum tomų, visai gerai įrištų. Yra ir daugybė įvairių rankraščių, pav. garsusai Ptolemėjo rankraštis iš XII - XIII šimtmečio, su Strabono 17 skyriais ir 42 spalvotais geografiniais žemėlapiais,taip pat Senasis Įstatymas iš XI šimtmečio, ir daugybė kt. Čia yra ir taurė, kuri priklausė Bizantijos imperatoriui, Manuilui Paleologui. Vatopedi vienuolynas daro milžiniško ūkio įspūdį, turi didžiausią kiemą su trobėsiais, pav. darbininkų namai, dirbtuvės, elektros stotis, suteikianti vienuolynui elektros energiją, tvartai, daržai ir vynuogynai. Svečių kambariai švarūs, salonas yra didelis, su minkštais baldais ir kilimais, ir apačioje gražiu vaizdu į jūrą.

Netoli nuo vienuolyno ant atskiro kalnelio matyti didelių rūmų griuvėsiai, tai yra buvusi Atoso Akademija, kurią įsteigė XVIII šimtmetyje garsusis mokslininkas Eugenius Bulgaris, kilęs iš Korfų salos. Bet vienuoliams nepatiko, kad toje akademijoje buvo dėstomi ir pasauliniai dalykai, pav. graikų klasikai ir naujesni Vakarų Europos filosofai, todėl ji buvo uždaryta ir vėliau sunaikinta, Bulgaris turėjo pasitraukti. Po trumpos apšvietos perijodo vėl prasidėjo žlibumas.

Vatopedi vienuolyne būnant man teko pirmą kartą dalyvauti pamaldose graikiškoje bažnyčioje. Lig tol tebuvau dalyvavęs pamaldose rusiškame Šv. Andriejaus skite. Turiu pasakyti, kad pamaldos rusiškoje bažnyčioje man daugiau patiko nei graikiškoje. Rusai turi chorą, kuris gražiai gieda, graikai chorų neturi, gieda tik keli iš celės vienuoliai, kas nedaro tokio gražaus įspūdžio, kaip giesmė rusų bažnyčioje. Bet man paaiškino, kad toks giedojimas daugiau primena pirmykštį, bizantišką giedojimą. Chorai yra jau Vakarų Europos padarinys.

Maždaug už 2 val. kelio į rytus nuo Vatopedi yra ant uolingo jūros kranto nedidelis Pantokratoro vienuolynas, visiškai panašus į senovišką pilį. Iš svečių kambario matyti apačioje dūžtančios į uolas jūros bangos. Nedideliame kieme yra bažnyčia, biblijoteka turtinga rankraščiais. Vienuolynas pastatytas 1270 metais Pa-

leologų imperatoriaus generolo Aleksiejaus Stratigopulo. Už 30 min. kelio nuo čia, aukščiau Pantokratoro stovi didelis rusiškas Šv. Elijaus skitas su nauja bažnyčia, įsteigtas XVIII šimtmetyje. Vienuolių jame dabar yra apie 60. Iš skito yra puikus reginys į Pantokratoro vienuolyną, tūnantį apačioje, ir į mėlyną jūrą, kurioj tolumoj matyti Tasoso sala. Visas kraštas apaugęs miškais, sodais ir vynuogynais, iš kurių kyšoja daug kelijų su bažnyčiomis.

Stavronikitos vienuolynas labai primena Pantokratoro vienuolyną, nuo kurio jis yra už 1 val. kelio jojant. Jis taipogi atrodo kaip senoviška pilis, pastatyta ant aukštų uolų, jūros krante. Vienuolynas nedidelis, įsteigtas Konstantinopolio patrijarcho Jeremijos, 1542 metais, t. y. jau turkų viešpatavimo laikais. Vienuolynas turi Šv. Mikalojaus bažnyčią.

Didelis Ivirono vienuolynas yra į pietus už vienos val. kelio jojant nuo Stavronikitos. Jis stovi dideliame slėnyje prie jūros kranto. Jis pastatytas 979 m. trijų gruzinų, kelis kartus buvo išplėštas arba gaisrų sunaikintas. Dabar vienuolynas yra visiškai graikiškas, o kadaise jis buvo gruzinų gyvenamas. Jis atrodo kaip didelė tvirtovė, su storais mūrais ir bokštais. Kiemo viduje stovi didelė bažnyčia su koplyčiomis, pašventinta Dievo motinos Žolinei. Labai garsi yra Šv. Panelės ikona, vadinamoji Panagią Portaitissa, kurios kopija iki paskutinių laikų buvo Maskvoje ir kiekvienam jos gyventojui gerai buvo žinoma Iverskaja Šventos Motinos vardu. Ikona yra apkabinta, kaip ir visos stebuklingos Šv. Kalno ikonos, daugybe dovanų, — sidabro ir aukso medaliais, ordenais, laikrodžiais ir t. t., kuriuos aukoja maldininkai. Kalbama, kad tarp tų maldininkų būta ir rusų didžiųjų kunigaikščių. Ikona visa yra apdengta sidabru. Matyti tiktai patamsėję Dievo Motinos ir Kristaus vaizdai ir rankos. Ant Šv. Panelės skruosto matyti kraujo lašas. Mat, ikonų naikinimo laikais vienas kareivis sužeidęs ją savo durklu, ir iš jos pradėjęs tekėti kraujas. Po to kareivis stojęs vienuolynan ir tapęs šventuoju. Taip sako padavimai. Kaip byloja legendos, ikona atplaukusi jūra iš Mažosios Azijos, ir pri-

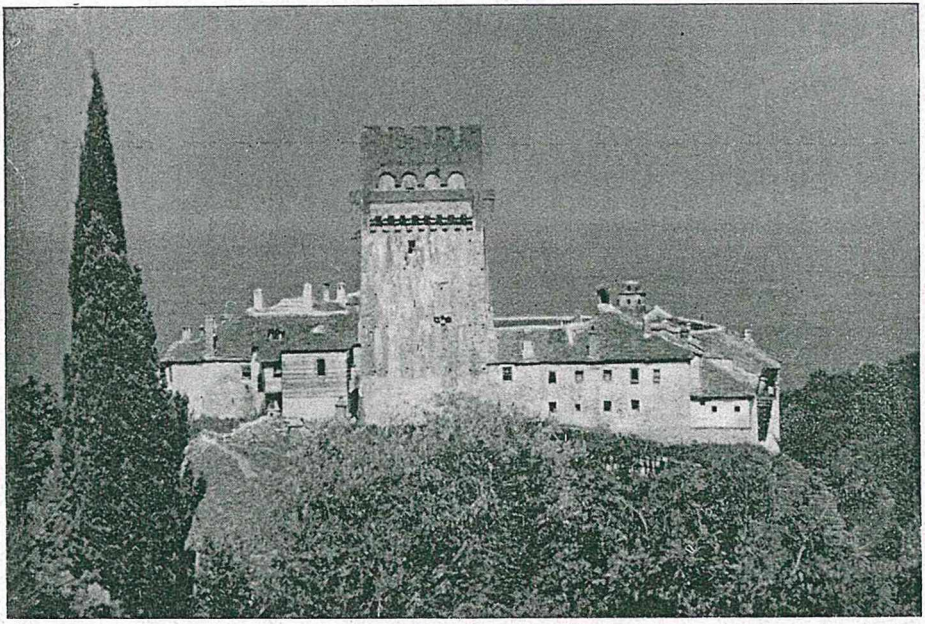

Karakalos vienuolynas

plaukimo vietoje prie stebuklingo šaltinio yra pastatyta koplytėlė.

Bažnyčia labai turtinga relikvijomis, yra, pav., kaulai apaštalo Petro, evangelisto Luko, Lozoriaus Kristaus prikelto iš numirusiųjų. Turtinga (apie 2000) rankraščiais yra jo biblijoteka; čia yra ir Varlaamo ir Josafato romano rankraštis su minijatiūrais, evangelijos ir daug kitų. Vienuolynas kadaise buvo labai turtingas, nes jis, be metochijų Graikijoje, turėjo dar turtų Maskvoje ir Kaukaze. Didžioji vienuolyno šventė švenčiama rugpjūčio mėn. 15 d. (senuoju kalendoriu), ir vienuoliai labai norėjo mane prikalbėti pasilikti ir dalyvauti šioje šventėje.

Karakalos vienuolynas yra už 2 val. 30 min. kelio į pietų rytus nuo Ivirono. Vienuolynas stovi ant šlaito kilometro atstume nuo jūros kranto, kur jis turi savo prieplauką su sandėliais, greta jo yra dar ir seno bokšto griuvėsiai. Aplink miškai, sodai, vynuogynai, daug kelijų ir keli skitai. Priešais vienuolyną auga keli dideli gražūs kiparisai, pro kuriuos iš vienuolyno langų matyti mėlyna jūra iki Tasoso, Lemnoso Samotrace salų. Iš antros pusės matyti balta Atoso kalno piramidė, visa paskendusi tarp žaliųjų miškų. Karakala nedidelis vienuolynas, panašus į tvirtovę, su dideliu bokštu, pastatytas imperatoriaus Romano XI amžiuje — IV Dijogeno laikais ir pašventintas Jono Karakalos Šv. Petrui ir Povilui. Šių šventųjų vardu pastatyta vienuolyne ir bažnyčia. Vienuolynas tvarkosi kenobitiškai. Aš jo vienuolių buvau labai gerai ir širdingai priimtas.

Tarp Stavronikitos ir Karakalos, aukščiau paskutinio vienuolyno, yra Filoteu vienuolynas, pastatytas Šv. Filotiejaus XI šimtmetyje, už apie 30 min. kelio nuo jūros kranto, su gražiu reginiu į jūrą ir į Stavronikitos ir Pantokratoro vienuolynus. Vienuolynas labai nedidelis, bažnyčioje yra Šv. Jono Auksaburnio kaulai, o knygyne pirmųjų rusų Romanovų carų raštai. Aš šiame vienuolyne tegavau tiktai visai trumpą laiką, visus vienuolius radau sėdinčius (tat buvo popiet) po dideliais medžiais prieš vienuolyno vartus.

Iš Karakalos į Didžiosios Lavros vienuolyną yra

apie 4 val. jojamo kelio, aš keliavau laiveliu, ir pučiant palankiam vėjui, padariau tą kelionę per 2 valandas. Laivelis su dviem darbininkais ir su vienuoliu tėvu Mykolu prie vairo buvo vienuolyno. Krantas nuo Karakalos iki Lavros apaugęs miškais, iš kurių vietomis kyšo kelijos. Visiškai arti kranto, yra Atoso kalnas, ir Didžioji Lavra

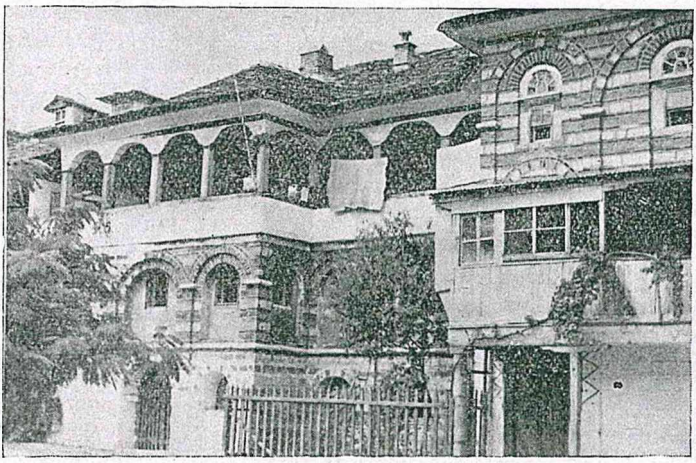

Didžioji Lavra

yra šio kalno papėdėje, pietiniame viso pusiausalio gale, už kelių metrų nuo jūros. Didžioji Lavra yra visų seniausias Šventojo kalno vienuolynų, pastatytas 963 metais Šv. Atanazijaus. Tat yra labai didelis, į tvirtovę panašus vienuolynas, su bokštais, bažnyčiomis ir daugybe ūkio trobesių. Jis yra ir labai turtingas: turi didelius žemės plotus, jam priklauso ir visa pietinė pusiausalio dalis su Atoso kalnu. Vienuolyno trobesiai labai senos architektūros; taip statydavo tik Bizantijos Imperijos laikais. Daugelis senoviškųjų trobesių nudažyti įvairiomis spalvomis, su balkonais ir stulpais.

Senobinis katolikonas su dideliu kupolu stovi kieme, priešais jį yra gražus šulinys — fijala, su bizantiniais herbais ir trapeza, su išorinėmis ir išvidinėmis

freskomis. Kieme auga du milžiniški kiparisai, pasodinti, kaip sako vienuoliai, dar Šv. Atanazijaus, t. y. prieš 1000 metų, vienas iš jų yra 2 m. dijametro! Šv. Atanazijui dabar yra pašventinta bažnyčia, labai senoviška, su daugybe relikvijų. Atskiroje bažnytėlėje yra Šv. Panelės stebuklingas paveikslas, vadinamasis Panagia Kukezelissa, apie kurį yra išlikę nemaža legendų. Vienuolyno knygynas labai turtingas ir turi apie 5000 tomų knygų ir 2.100 rankraščių. Man buvo parodyta garsaus X šimtmečio Dijoskorido rankraštis, su daugybe spalvotų ranka nupieštų augalų paveikslų, paskui VI ir VIII šimtmečio rankraščiai ir kt.

Prieš vienuolyno vartus stovi pavilijonas su gražiu reginiu į jūrą. Vakarais čia susėda vienuoliai pasišnekėti. Tokių pavilijonų teko matyti daugelyje vienuolynų, ir nekartą dar ir pačiam teko kartu su jais sėdėti, džiaugtis nepaprastai gražiu reginiu ir atsakinėti į vienuolių klausimus: iš kurio krašto esu, kokios tautos, ar yra mano krašte vienuolynų ir t. t.

Didžioji Lavra turi mažą uostą, iš kurio, geram orui esant, plaukioja motoriniai laiveliai į vakarų pusiausalio kraštą. Jūra pietiniame pusiausalio gale labai nerami, ir mažas laivelis, kuriuo važiavau, gerokai buvo supamas didelių bangų. Aš turėjau pusę dienos laukti, kol pagaliau atėjęs vienuolis pranešė, kad jūra jau nusiraminus ir jau galima važiuoti. Ypatingas įspūdis buvo vakare, man bežiūrint į jūros bangas, kurias raikė plaukdamas didelis garlaivis. Vienuolyne, kuriame aš sėdėjau, tikras viduramžis, yra tiktai vyrai vienuoliai, moterų visiškai nėra, jo gyventojai atskirti nuo pasaulio, čia ramu ir tylu. O apačioje, garlaivy, plaukiančiam nedideliu atstumu nuo vienuolyno, jau yra pasaulinis gyvenimas, yra elektros šviesa, muzika, yra žmonės su savo reikalais, su savo skuba ir savo blizgėjimu. Mes aplankėm uolėtą, aukštą Atoso pusiausalio ragą, prie kurio prieš Kristaus gimimą audra sunaikino Persų karaliaus laivyną ir paskandino apie 20.000 karių. Beveik stačiu kampu kyla aukštas uolėtas Atoso kalno šlaitas, vietomis apaugęs krūmynais, tarp kurių kaip kur ant uolų matosi

nameliai, kaip kregždžių lizdai bekybą aukščiau jūros; Čia gyvena atsiskyrėliai. Mūsų laivelis sustojo, iš didžiosios Lavros žiūrint, vakariniame pusiausalio krante. Ant stačio kalno šlaito, paskendęs tarp sodų ir daržų matosi kaimas, su daugybe namelių ir bažnyčia, tai yra Kapsokalivijos, vienuolių gyvenamas skitas, nuo kurio prasideda kelias į Atoso kalno viršūnę. Panašiai atrodo ir Šv. Onos Hagia Anna (ir Naujasis Nea) skitai.

Pavažiavę dar 1 valandą 30 min., pamatome didelio slėnio gilumoje, apie kilometrą atstumu nuo jūros kranto ir už apie 6 val. jojamo kelio nuo Didžiosios Lavros, Šv. Povilo vienuolyną. Jis pastatytas dar XI šimtmetyje. Jo steigėjas, Šv. Povilas, graikų aristokratas, pradžioj gyvenęs ant jūros kranto urve, o vėliau pasidaręs Kseropotamo vienuolyno igumenu. Savo gyvenimo pabaigoje jis vėl buvo įsikūręs urve. Jis pastatė ir vienuolyną, kuris vėliau, XV amžiuje Serbijos kunigaikščio Jurgio Brankovičio buvo praplėstas. Pastarasis buvo tėvas Marijos, sultano Amurato žmonos ir sultano Mahomedo V motinos. Vienuolynas turtingas gražiais paveikslais. Aš šitame vienuolyne nebuvau, temačiau jį tiktai iš laivelio.

Visiškai arti Šv. Povilo vienuolyno jūros krante ant uolos stovi ir Šv. Dijonizijaus vienuolynas, kuris visiškai primena senovišką pilį. Jis pastatytas 1375 m. imperatoriaus Aleksiejaus III. Čia kadaise pasimirė Valachijos vaivada Aleksandras, jo duktė vėliau daug yra aukojus vienuolynui. Jis turtingas paveikslais ir savo biblijoteka. Šitame vienuolyne taipogi nebuvau, o mačiau jį irgi tiktai iš laivelio. Netoli Šv. Dijonizijaus vienuolyno stovi prie jūros kranto dar Šv. Grigorijaus vienuolynas, įkurtas XII (arba XIV) šimtmetyje Šv. Grigorijaus, vėliau jis buvo atstatytas Moldavijos vaivados Aleksandro. Tai yra nedidelis vienuolynas, pastatytas labai gražioje vietoje ir primena senovišką pajūrio pilį. Iš svečių kambario, kuriame aš praleidau visą naktį, buvo aiškiai matyti jūros bangos, skalaujančios vienuolyno pamatus. Nedideliame kieme yra Šv. Mikalojaus vardo bažnyčia, pastatyta ne iš plytų kaip kiti vienuolynai, bet iš lauko akmenų. 45 minučių kelio atstumu nuo Šv.

Grigorijaus vienuolyno į šiaurę stovi už kilometro nuo jūros Simano Petro vienuolynas. Jis pastatytas ant milžiniškos uolos, kybančios aukščiau jūros kranto, ir turi visai savotišką architektūrą; iš trijų pusių jis yra izoliuotas ir visiškai neprieinamas, o tik iš šiaurės — rytų pusės sujungtas su kalnu aukštu trijų arkadų tiltu. Tai yra tikra tvirtovė, bet panaši į dangoraižį. Vienuolynas apsuptas keturiomis eilėmis galerijų, kurios kabo virš bedugnės ir nuo kurių yra puikus reginys į jūrą. Į tas galerijas ir išeina vienuolyno kambariai. Vienuolyne yra nebedaug senovės liekanų, nes jis kelius kartus buvo gaisrų sunaikintas. Jis įsteigtas tėvo Simono, remiant vienam serbų kunigaikščiui, kurio dukterį jis išgydė nuo neišgydomos ligos.

Nuo Simono Petro vienuolyno į šiaurę, Dafni uosto link beveik visą 1 val. 30 min. kelią traukiasi stačias šlaitas, nepalankus gyventi, ir dėlto nėra čia nei vienuolynų, nei kelijų, nei skitų.

Aukščiau Dafni, prie kelio į Karijes, stovi Kseropotamo, t. y. sausos upės, vienuolynas. Tai yra vienas didžiausių ir seniausių Šventojo kalno vienuolynų, pastatytas labai gražioje vietoje, su gražiu reginiu į jūrą. Jis primena didelę tvirtovę, turi kiemo vidury 40 kankinių vardo bažnyčią su senu ikonostasu ir daugybę vertingų paveikslų ir ikonų. Yra jame ir nemaža relikvijų, pav. Šv. kryžiaus gabalas, įvairių šventųjų kaulų, Konstantinopolio Sofijos bažnyčios (dabar mečetės) ikona.

Kieme yra įdomus laikrodžio bokštas su bareljefais. Bendrai, vienuolynas vienas iš įdomiausių visame Šventame kalne. Jis įsteigtas, kaip byloja legenda, Bizantijos imperijos imperatorienės Pulcherijos V. šimtmetyje, t. y. anksčiau dar už Didžiąją Lavrą, bet vėliau jis buvo apleistas, sunaikintas ir tiktai po gero laiko vėl imperatorių Romanų atstatytas. Dabartinius trobesius pastatė imperatorius Andronikas Paleologas. XVI šimtmetyje vienuolynas buvo gaisro sunaikintas, jį vėl atstatė turkų sultonas Selimas; šis sapnavo 40 kankinių, kurie įsakė jam atstatyti Kseropotamo vienuolyną už tai, kad Dievas jam padėjo nukariauti Egiptą. Apie tą vienuolyną yra išsilikę Sultano raštų iš 1520 metų.

Žemiau Kseropotamo, ant jūros kranto ir 45 min. kelio atstu į šiaurę nuo Dafni yra rusų Šv. Pantėleimono arba Rusiko vienuolynas. Jis pastatytas visai prie jūros, turi savo prieplauką, krante stovi milžiniški kelių aukštų prieš karą dar statyti trobėsiai — patalpos maldinin-

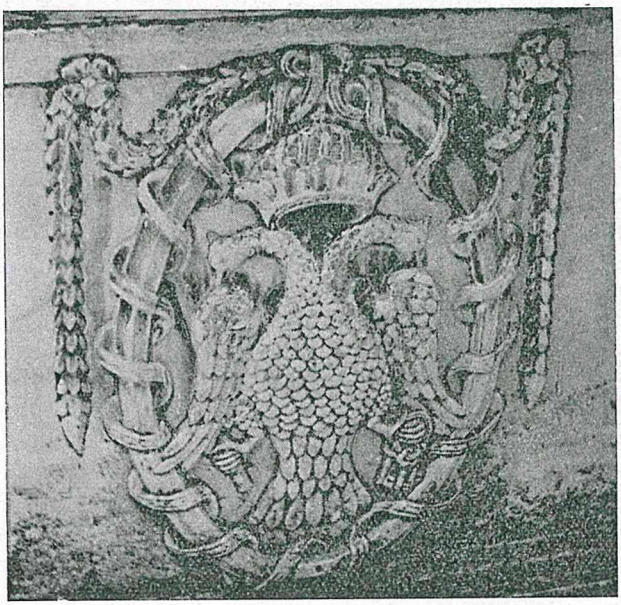

Bizantiškas herbas Atoso vienuolynuose

kams. Pats vienuolynas stovi nuo jų kelių metrų atstu, ir keliauninkas negali neatkreipti dėmėsio į daugybę svogūno pavidalo jo bokštų, nudažytų įvairiomis spalvomis, ir į margą vaizdą, visai skirtingą nuo kitų Šventojo kalno vienuolynų. Tai nėra Bizantija, tai yra Rusija, ir man tuojau dingtelėjo galvon: tu matei tokius bokštus ir svogūnus kadaise Volgos krante — Romanovo Borisoglebske, Jaroslavle, Kostromoje ir kt. Vienuolynas, kaip jis atrodo dabar, yra naujas, pradėtas statyti 1814 metais. Bet rusų vienuolynas pradžią turi XI šimtmetyje, imperatoriaus Aleksandro karūnavimo laikais. Vienuoly-

nas tuomet stovėjo toliau nuo jūros. 1770 m. jis vienuolių buvo apleistas, ir vėliau atstatytas jau dabartinėje vietoje. Prieš Didįjį karą tai buvo, galbūt, didžiausias ir vienas turtingiausių Šventojo kalno vienuolynų, turėjęs 1200—1500 vienuolių. Dabar jų tėra tiktai apie 350. Vienuolynas turi daugybę įvairių trobėsių, bet daro liūdno įspūdžio, nes daugumas trobėsių yra apleisti, ir matyti, kad vienuolynas jau nebeturi pakankamai lėšų. Jo turtai Rusijoje konfiskuoti, maldininkų nebėra, ir vienuolynas gyvena tiktai iš jam priklausomos Šventame kalne žemės, kur yra daug miško, vynuogynų ir daržų. Vienuolynas nedaug turi senų meno turtų, bet yra jame Švento-sios Panelės paveikslas dar iš 13 šimtmečio, o biblijotekoj garsaus Grigorijaus iš Nazianzo rankraštis su daugybe minijatūrų. Yra visa eilė didesnių ir mažesnių bažnyčių su gražiais, bet jau moderniškais, ikonastasais, kaip ir visuose rusų vienuolynuose. Rusikone yra labai geras choras. Šv. Pantėleimono bažnyčioje iš relikvijų yra Šv. Pantėleimono galva. Archyve guli Bizantijos ir Rusijos imperatorių chrisovulai.

Maždaug už 1 val. 30 min. kelio į šiaurę nuo Pantėleimono vienuolyno yra visiškai prie jūros kranto Ksenofono vienuolynas, kur gyvena 55 vienuoliai. Įsteigtas jis X šimtmetyje kažkokių graikų Ksenofonų. Vėliau jis buvo Valachijos didikų ir vaivados Mato Basarabo gausiai apdovanotas. Katolikonas, priešingai visiems kitiems graikų vienuolynams, turi ne iš medžio išdrožtą ikonostasą, bet naujesnį, iš marmuro padarytą. Vienuolynas turi daugybę įvairiausios rūšies freskų, ypač jų gausu senojoj Šv. Jurgio bažnyčioje. Katolikone yra Šv. Panelės Odigihijos ikona. Vienuolyne yra ir daugybė relikvijų, pav., Šv. Jurgio kaulai. Jis yra kenobitinis, labai griežtai kontroliuoją į jį įeinančius.

Maždaug už 30 min. kelio nuo Ksenofono stovi Dochijaro vienuolynas, prie jūros kranto, tarp amžinai žaliuojančių miškų ir tarp daržų. Tai yra nedidelės idijoritminės tvarkos vienuolynas, įsteigtas X šimtmetyje Didžiosios Lavros vienuolio ekonomo Eutymijo. Katolikonas pramintas Archangelo vardu ir pastatytas imperatoriaus Nikiforo Fokos laikais. Koplytėlėje, stovinčioj

Rusikono vienuolynas

greta bažnyčios, yra stebuklingas paveikslas Šv. Motinos, vadinamosios Panagija Gorgoipika, t. y. greitosios pagalbos Dievo Motina.

Už 1 val. 30 min. kelio į šiaurę nuo Dochijaro vienuolyno yra Kastamonito vienuolynas. Kelias eina iš pradžių iki vienuolyno prieplaukos su sandėliais jūros krantu, o po to pasuka į kalną ir rangos per miškus: pradžioj per amžinai žaliuojančius, vėliau per kaštanų. Mat, vienuolynas yra ne prie jūros kranto, o gražiam slėny, supamam kalnų, apaugusių miškais. Vienuolynas nedidelis, įsteigtas, jeigu spręsti iš išsilikusio 1037 m. chrisovulo, XI šimtmetyje, bet, kaip byloja legenda, jo įsteigėjas buvęs imperatorius Konstantino Didžiojo sūnus — Konstancijus. Vienuolyne teko būti tik trumpą laiką, nes jis buvo tada remontuojamas. Jame yra Šv. Stepono ikona. Vienuolyne gyvenimas labai asketiškas.

Nuo Kastamonito vienuolyno yra apie valandą kelio iki didelio Zografo vienuolyno. Kelias eina miškais, reikia pereiti slėnį, kurio šlaite stovi Kastamonito vienuolynas, užlipti į kalną, paskui pereiti kitą slėnį, kur prie upelio yra kelija. Vietomis kelio visai nebuvo matyti, ir man buvo sunku rasti tikrąją kryptį. Keliose miško vietose teko užtikti darbininkų, gaminančių medžių anglius, kuriuos vienuolynai parduoda. Pajūrio kely aš sutikau daug asilėnų, nešančių anglius į laukiantį prieplaukoje laivą. Perėjęs antrąjį slėnį užlipau, jau geru keliu, kalną, ir pamačiau apačioje, trečiam nuo Kastamonito vienuolyno slėnio šlaite, milžiniškus, tikrai impozantiškus Zografo vienuolyno pastatus, apsuptus kalnų, apaugusių miškais ir daugybe kiparisų. Prieš vienuolyną, kitam slėnio šlaite, stovi ant kalnelio nedidelė Šv. Jurgio kelija. Vienuolynas labai primena didelę viduramžių laikų tvirtovę. Dabartinis vienuolynas naujas, pastatytas 1896 m., faktiškai jis įsteigtas daug anksčiau, X šimtmetyje, imperatoriaus Leono filosofo laikais, trijų brolių bulgarų iš Ochridos (dabar jugoslaviška Makedonija). Iš pradžių vienuoliai gyveno kelijose, o vėliau pasistatė vienuolyną. Jis buvo pavadintas vardu Šv. Jurgio, kuris paruoštoj ikonai lentoj pats save nupiešė. Kadangi Šv. Jurgio, kaip sakoma, būta tapytojo (graikų kalba tapytojas

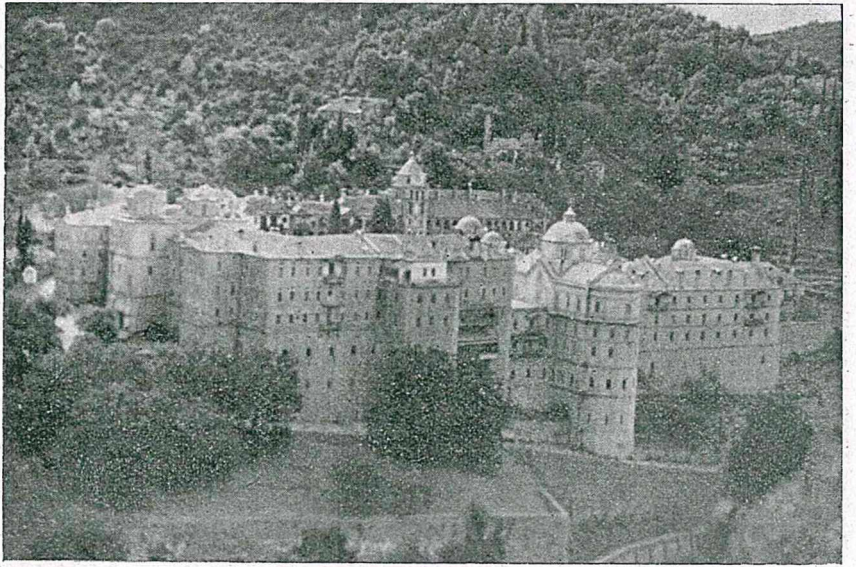

Zografo vienuolynas

vadinasi Žograf), tai ir visas vienuolynas pavadintas Zografu. Ypač pagarsėo Zografas po to, kai tais pačiais laikais iš vieno Palestinos vienuolyno pražuvo Šv. Jurgio paveikslas, kuris, kaip pasirodė, visiškai atatinka stebuklingu būdu atsiradusį Zografo vienuolyne paveikslą. Dabar Šv. Jurgio ikona yra katolikone, pastatytame 1801 metais. Vienuolynas yra bulgariškas, o vienuoliai bulgarai iš Bulgarijos ir iš Makedonijos. Vienuolyne buvau labai gerai priimtas, dalyvavau per Šv. Panagijos šventę (rugpjūčio mėn. 15 d.) didelėse nakties pamaldose. Labai iškilminga buvo, kuomet bažnyčioje pradėjo linguoti liustrai su žvakėmis. Buvau pakviestas dalyvauti ir per iškilmingus pietus. Valgiau kartu su vienuoliais didelėje trapezoje, tądien kaip tik pirmą kartą po pasninko vėl buvo leista valgyti žuvis. Mėsos šitame kenobitiniame vienuolyne visiškai nevalgo. Vienuolyne nedaug yra senovės liekanų, knygyne yra visa eilė slavų kalba rankraščių. Susikalbėti su vienuoliais buvo labai nesunku, nes visi bulgarai supranta rusiškai.

Iš Zografo vienuolyno yra apie 2 valandos kelio į Chilandaro vienuolyną. Kelias eina visą laiką tankiais miškais, kuriuose neteko sutikti nė vieno žmogaus. Iš pradžių tai yra miškas iš amžinai žaliuojančių medžių ir krūmų, vėliau jis virsta ąžuolynu, o pradedant nuo kalno kateros, per kurią eina kelias, prasideda jau viduržemio pušų pušynai. Zografo vienuolynas turi labai gerai tvarkomą ūkį, tai matyti iš einančių per jo teritoriją kelių. Iki vienuolyno žemių ribos, t. y., iki kalno keteros, keliai gerai išgrįsti, brukuoti, su tiltais. Stulpas rodo liniją, skiriančią Zografo vienuolyno žemę nuo Chilandaro, kur jau brukuotų kelių nėra, kelias čia jau paprastas, per mišką tėra tik takas. Visai kitoniškas dabar prasideda ir kraštas: visi miškai pušų su amžinai žaliuojančių medžių ir krūmų priemaiša. Labai daug čia auga ir medžių pavidalo viržių. Toli, kalnų apačioje, matyti jūra, ir pagaliau nuo kalnelio matyti ir Chilandaro vienuolynas, bestovįs tarp miškų, giliame slėnyje, apsuptas kiparisų, panašus į didelę tvirtovę su storais mūrais ir su aukštu bokštu.

Chilandaras yra serbų vienuolynas, brangus kiek-

vienam serbui, nes yra glaudžiai susijęs su Serbijos istorija. Vienuolyną įsteigė XII šimtmetyje serbų karalius Steponas Nemanja, kuris vėliau čionai įstojo kaip vienuolis Simonas. Čia mirė ir jo sūnus — Serbijos arkivyskupas Sabas, Serbijos tautinis šventasis. XIII šimtmetyje jį atstatė Serbijos karalius Steponas Miljutinas, Androniko Paleologo uošvis. 1348 m. Chilandare gyveno Serbų karalius Steponas Dušanas, kurio apie 20 chrisovulų dar ir dabar tebėra vienuolyne. Rusų caras Jonas Žiaurusis vėliau paėmė Chilandarą, kaipo slavišką vienuolyną savo globon. Visi didieji Serbijos karaliai, Rumunijos hospodarai, o vėliau Rusijos carai buvo to vienuolyno šelpėjai. XIV amžiuje Chilandaro vienuolynas labai prasiskolino, ir vienuoliai jau norėjo vienuolyną parduoti, bet jį išgelbėjo karalius Aleksandras Obrenovič, kuris vėliau užmuštas buvo. Jis su karaliene Draga aplankė vienuolyną ir visas jo skolas išmokėjo. Kaip man sakė vienuoliai, Jugoslavijos karalius Aleksandras II taipogi norėjo aplankyti vienuolyną, bet, kaip žinome, jis buvo užmuštas Marselyje. Vienuolynas labai turtingas senovės liekanomis ir labai daug turi įvairiausių suaukotų brangenybių. Katolikonas pastatytas iš spalvotų plytų ir marmuro, jis labai gražus, su 26 marmuro kolonom, su daug ikonų ir paveikslų, kaip, pavyzdžiui, paveikslas Panagia Tricheroussa, t. y. Šv. Motinos su trimis rankomis (iš XIV šimtmečio). Yra čia ir Šv. Kryžiaus gabalas, įvairių šventųjų kaulų, pav., pranašo Isajos; Aleksiejaus Komnino skipitros, vėliau karaliaus Aleksandro padovanotos. Čia yra ir Stepono (vienuolio Simono) kapas, ant kurio, už bažnyčios sienos, jau kieme, auga milžiniškas vynuogių krūmas, turįs apie 700 (?) metų. Knygyne yra daug rankraščių, ypač slavų kalbomis. Dabar vienuolynas gyvenamas serbų, bet yra jame ir keletas rusų ir Makedonijos bulgarų. Archontarijus yra čechas. Kad vienuolynas dar ir dabar laikosi serbų tradicijų, matyti iš svečių laukiamojo kambario, papuošto serbų karaliaus ir visuomenės veikėjų paveikslais. Vienuolynas ir dabar yra turtingas, nes jam priklauso pusė viso šiaurės pusiausalio, o jo žemės eina iki šiaurės Šventojo kalno teritorijos ribų.

Iš Chilandaro vienuolyno, kurio aš buvau labai gerai priimtas, nuėjau į paskutinį viso Atoso vienuolyną — į Esfigmena vienuolyną, kuris yra rytų pusiausalio jūros krante. Maždaug už 45 min. kelio nuo Chilandaro stovi jūros krante seno Šv. Bazilijo vienuolyno griuvėsiai, o aukščiau karaliaus Miljutino pastatytas aukštas bokštas. Esfigmenų vienuolynas yra prie nedidelės įlankos, tarp aukštų kalnų, visai prie jūros. Iš vienuolyno kambarių matyti puikiausiai jūros bangos, kurios dūžta prie pat jo pamatų. Vienuolynas nedidelis, gyvenamas graikų, primena Vidužemio pilį. Prieš jo vartus yra didelių medžių alėja, kuri suteikia vienuolynui ypatingo grožio. Esfigmenų vienuolynas įsteigtas XI šimtmetyje, bet, kaip padavimai sako, jį įsteigusi imperatorienė Pulcherija. Esfigmenų vienuolyne gyveno ir Šv. Antanas, kuris vėliau Kijeve įsteigė vadinamąjį Pečerskaja Lavra, o urvas, kuriame jis gyveno, ligi šiol dar yra išlikęs. Yra jo vardu pastatyta ir bažnyčia. Vienuolyno katalikonas yra naujas, senų liekanų jame nedaug, nes dažnai iš jūros pusės, buvo jis užpuldinėjamas plėšikų. Yra, tiesa, bažnyčioje keli paveikslai, o knygyne rankraščių rinkinys. Vienuolynas yra neturtingas, žemės turi nedaug.

Esfigmenų vienuolynu baigėsi mano ekskursija po Šventojo kalno vienuolynus. Aš grįžau per Chilandarą ir Zografą. Zografo prieplaukoje, lygiagrečiai vakariniam pusiausalio krantui, aš motoriniu laiveliu važiavau į Tripitį, t. y. jau užu Šv. kalno ribų, kur kadaise senovėje stovėjo Same miestas ir prasideda Kserkseso iškastasis kanalas. Jo žymių matyti ir dabar; per sausą saulės nudegintą lygumą tęsiasi drėgnas duburys su žaliuojančia augmenija. Vieta jau visai kitoniška: aukšto Atoso kalno jau nebėra, miškai iškirsti, visur ganosi gyvuliai, viskas priešingai Šv. kalnui su savo turtinga augmenija. Už 5-6 kilometrų nuo Tripiti stovi Hierisso miestelis, senovės laikais tai buvęs miestas Akantos. Jis 1932 metų žemės drebėjimo visai sunaikintas, ir naujai atstatytas miestelis stovi visai kitoje vietoje negu prieš žemės drebėjimą. Iš Hierisso aš automobiliu per Cholomondos kalną sugrįžau į Salonikus. Tuo mano ši (1936 m.) kelionė į Šventąjį kalną ir baigėsi.

6. SANTRAUKA

Atoso arba Šventasis kalnas kiekvienam lankytojui padaro neišdildomo įspūdžio. Tai yra nuopelnas ne tiktai jo žavingos gamtos, jo turtingiausios augmenijos, jo kalnų ir mėlynosios jūros. Taip pat nėra tiktai nuopelnas vienuolynų meno turtų. Tokio didelio įspūdžio daro aš, pasakyčiau, visų pirma tas visiškai naujas mums pasaulis, sukurtas Šventojo kalno vienuolynų. Mat, jie yra kaip reliktas, kaip liekanos iš pirmųjų krikščionybės šimtmečių. Atoso vienuolynuose mes matome bevykstantį vienuolių gyvenimą tokia pat forma, kokia jis vyko prieš 1000 metų. Juose veikia tie patys idealai, tie patys siekimai. Religija čia nepasikeitė, jos formos neprogresavo. Šia proga tik reikia suminėti vieną išimtį, būtent: kaikuriuose vienuolynuose jau yra įvesta idijoritiminė tvarka, kuri, galima sakyti, jau yra bandymas surasti vienuolių gyvenimui naujų formų. Šie vienuolynai, skitai, kelijos, atsiskyrėliai yra seno vienuoliško gyvenimo pavyzdžiai. Atoso vienuolynai yra ne tiktai vienuolių gyvenimo reliktas, tat yra ir senosios Bizantijos imperijos liekana. Visi vienuolynai, išskyrus tiktai Stavronikitą, pastatyti Bizantijos imperijos laikais ir dalinai jos imperatorių. Bizantijos tradicija dar yra gyva Šventojo kalno vienuolynuose, jų trobėsiuose, bažnyčiose, herbuose ir areliuose, ikonose, mene, architektūroje — visur viskas kvepia Bizantija ir Rytais. Išimtį sudaro tiktai rusiški vienuolynai. Šventojo kalno rusiški vienuolynai ir skitai (Šv. Panteleimono, Andriejaus, Elijaus) yra senosios priešKarinės Rusijos reliktai. Gyvenimas juose sustojęs. Šiuose vienuolynuose ir skituose galima matyti paveikslus imperatoriaus Mikalojaus, carienės, Skobelevo, turkų karų, caro traukinio Borke katastrofos. Rusijos vienuolynų paveikslai kabo čia ant sienų, taip pat Rusijos metropolitų, arkivyskupų ir vyskupų fotografijos. Tai yra priešKarinė Rusija.

Nieku nepasikeitė gyvenimas Atoso vienuolynuose per paskutinius laikus, nepasikeitė ir visi formalumai, kuriuos reikia atlikti lankant Šventąjį kalną. Man teko skaityti Fallmerayer'ą, buvusį čionai 1840 metais, ir To-

žer'į aplankiusį Atosą 1861 metais, ir jų aprašymai visiškai atitinka tą, ką aš pastebėjau 1936 metais.

Sunku pasakyti, ar ilgai išsilaikys Šventasis kalnas tokiame stovyje, kuriame dabar jis yra, ar jis iš viso galės dabartinių laikų materijalistiniam ir mechanizuotam gyvenime išsilaikyti ir sveikas išlikti, kaip stovėjo ligi šiol kaip senų laikų reliktas — liekana. Būtų gaila, jeigu šis savotiškas kampelis išnyktų, kaip išnyko jau daug tokių, viduramžių metu kilusių vienuolynų kongregacijų, gyvenusių Bitynijos Olimpe, Latros kalne, netoli Mileto ir kitur. Šventojo kalno vienuolynams galime palyginti tiktai dar Tessalijos Meteoro vienuolynus, bet šie niekuomet neturėjo tokios reikšmės, kaip Atoso kalno vienuolynai, kurie lig šiol dar yra gerbiami ir laikomi šventais viso pasaulio stačiatikių.

Literatūra

Literatūra apie Atosą yra labai turtinga. Aš galiu suminėti tiktai kaikuriuos tų veikalų, kuriuos skaičiau, arba kuriuos man teko matyti.

Kelionių aprašymus po Atoso kalną randame pas šiuos:

Grisebach, A. Reise durch Rumelien, 1841.

Fallmerayer, J. Fragmente aus dem Orient. 1845. 2. Aufl. Stutgart 1877.

Tozer, H. F. Researches in the highlands of Turkey. London. 1869.

Uspenskij, P. Perwoje Putešestwije w afonskije monastyri i skiti w 1845 godu. I ir II. Kijew 1877 ir Priloženije k wtoromu tomu. Moskwa. 1881.

Uspenskij. P. Wtoroje putešestwije po Swiatoj Gore Afonskoj w gody 1858, 1859 i 1861 i opisanije skitow afonskich. Moskwa 1880.

Gelzer, H. Vom Heiligen Berge und aus Makedonien. Leipzig. 1904.

Perilla. Le Mont Athos. Paris 1927.

Apie vienuolynų sutvarkymą ir istoriją rašo:
Meyer, P. Die Haupturkunden zur Geschichte der Athosklöster. Leipzig. 1894.
Apie Atoso istoriją be aukščiau minėtų veikalų:
Uspenskij. P. Istorija Afona. I-III. Kijew. 1877.
Apie vienuolynų tapybą:
Millet, G. Les peintures de l'Athos. Paris 1927.
Apie biblijotekas ir jų rankraščius:
Lambros, P. Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos. Cambridge. 1895-1900.
Sewastjanow, P. I. Afonskije Akty. Sankt Peterburg 1880. g. Taipogi Uspenskij istorija Afona.
Regel, W. Actes de l'Athos. St. Petersburg. Išėjo 4 tomai.
Regel, W. Crysovulla kai gramata tu Vatopediu. Petropolis. 1898.
Akty russkago na Swjatom Afone Monastyrja Sw. Welikomučenika i Celitelja Panteleimona. Kijew. 1873.